

SKVOSTY V RASTLINNEJ RÍŠI

Z rastlín, ktoré môžu návštevníci botanickej záhrady v Tatranskej Lomnici vidieť, vám bližšie predstavíme dva druhy, ktoré kvitnú v skorých jarných mesiacoch a obdivovateľov upútajú nápadnou farbou svojich kvetov.

Horec Clusiov

Zástupca rovnomennej čeľade horcovité (Gentianaceae) je v literatúre známy aj pod svojím synonymickým názvom **horcokvet Clusiov**. Jeho latinský názov je *Gentiana clusii*, resp. *Ciminalis clusii*. Grécky názov *Gentiane*, resp. latinský *Gentiana* súvisí s menom ilýrskeho kráľa Gentisa. Druhový názov *clusii* súvisí s významným lekárom a slávnym botanikom Charlesom de l'Ecluseom. Narodil sa 19. februára 1526 vo francúzskom meste Arras, zomrel 4. apríla 1609 v holandskom Leidene ako Carolus Clusius. Vo svojich prácach opísal vyššie uvedenú bylinu ako *Gentianella major verna* – väčší jarný horček. Botanikej činnosti sa venoval aj na území dnešného západného Slovenska, kde navštívil Stupavu a jej blízke okolie.

Horec Clusiov (*Gentiana clusii*)

Obdobie vegetačného pokoja prekonáva táto trváca bylina krátkym nerozkonáreným podzemkom, z ktorého vyrastajú kožovité listy v prízemnej ružici a 1 – 8 cm dlhá stonka zakončená jedným veľkým kvetom s priemerom 5 – 6 cm. Skladá sa zo zeleného kalicha a modrej koruny zvončekovitého tvaru.

Horec Clusiov – detail kvetov

Vrchné listy na stonke vyrastajú v jednom až dvoch pároch, sú menšie kopijovitého tvaru. Kvitne od apríla do júla. Po odkvitnutí kvetu sa stonka predlžuje až do dĺžky 10 cm.

Na Slovensku sa táto bylina vyskytuje v Malej a Veľkej Fatre, Chočských vrchoch, Západných, Belianskych i Nízkych Tatrách, v Slovenskom a Muránskom kráse. Rastie na vápencových skalách, na sutinách a na skalných terasách v horskom a v subalpínskom stupni. Nápadné kvety neuniknú pozornosti turistov, sú okrasou horských lúk celej severnej pologule. Pravidelne sa stávajú dekoráciou alpských kalendárov.

Ľudia ho v minulosti považovali za náš najkrajší horec, a preto sa ho snažili presádzať do záhrad. Ich úsilie však mnohokrát neprinieslo očakávané výsledky. Táto bylina žije v symbióze s hubami, ktoré žijú na jej podzemných orgánoch. Prostredníctvom nich čerpá vlahu a živiny. Pri presádzaní dochádza k narušeniu jemných hubových vlákien, a preto rastlina hynie.

Táto rastlina patrí k zákonom chráneným druhom národného významu, pričom spoločenská hodnota jedného jedinca predstavuje 16,57 €.

Prvosienka pomúčená

Prvosienka pomúčená (*Primula farinosa*), patrí do čeľade prvosienkovité (*Primulaceae*). Latinské rodové meno *Primula* je zdrobneninou od slova *primus* – prvý, čo súvisí s dobou skorého jarného výskytu a kvitnutia tejto rastliny. Druhové meno *farinosa* je odvodené od latinských slov *far* – múka, resp. *faris* – múčnatý, pomúčený. Vzťahuje sa na múčnatý poprašok na rube listov, stvole a kalichu.

Trváca bylina prežíva koreňmi, ktoré obsahujú drogu saponín – látku, ktorá po premiešaní s vodou pení ako mydlo (pomenovanie pochádza z latinského slova *sapo* – mydlo). Obvykle sa sliznicami nevstrebáva do krvi, preto sa môže úspešne používať ako liek uľahčujúci vykašliavanie. (Ale pozor! Niektoré saponíny sa vstrebávajú do krvi a potom spôsobujú rozklad červených krviniek – napr. u jedovatého vranovca štvorlistého.)

Prvosienka pomúčená (*Primula farinosa*)

Listy prvosienky pomúčenej vyrastajú v prízemnej ružici. Stonka – stvol je na konci zakončená hustým okolíkom svetlofialových kvetov. Kvitne od mája do júla.

V Slovenskej republike k miestam jej výskytu patria Vysoké a Nízke Tatry, Veľká Fatra, Orava a Slovenský raj, kde rastie do nadmorskej výšky približne 1 500 metrov. Rastie v európskych a ázijských pohoriach – v Pyrenejách, na Balkáne, Kaukaze, v Alpách až do nadmorskej výšky 2 700 m. Vyskytuje sa i na južnej pologuli – v Andách, Patagónii a Ohňovej zemi. Patrí k treťohorným reliktom, k nám sa počas ľadových dôb rozšírila z Ázie.

Vyhľadáva najmä slatinné lúky vo vápencových pohoriach, rašeliniská pri horských potokoch a zamokrené kameňisté zárusty. Tieto úrodné lúky sa niekedy využívajú ako provízorne sklady dreva, niekde sa ťaží rašelina. Jej stanovištia ubúdajú aj v dôsledku odvodňovania, preto je jej výskyt čoraz vzácnejší.

Na Slovensku patrí k chráneným druhom národného významu, pričom spoločenská hodnota jedného jedinca predstavuje 26,56 €.

Danica Božová
Foto: Vladimír Boža